

ISSN 1694-7681

Текстанише

Вн

Верно

Возвращено

Ученый сектор

И
З
В
Е
С
Т
И
Я

**ИЗВЕСТИЯ
ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА**

@

ISSN 1694-7681

ЖУРНАЛ «ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ»
ОСНОВАН 2001 ГОДУ, ПЕРЕИМЕНОВАН
В «ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА»
В 2015 ГОДУ, ВЫХОДИТ ЕЖЕМЕСЯЧНО

Зарегистрирован
в Министерстве юстиции
Кыргызской Республики
Регистрационный № 673
от 19 декабря 2001 года

*Виктор
Усенов*

*Верна
секретарь*

Республиканский научно-теоретический журнал

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА

№ 3, 2016

БИШКЕК – 2016

Главный редактор
Токторалиев Б.А., академик НАН КР

Ответственный редактор, профессор
Д.Жапаров

В.И.Исмаилов
Верно секретарь
Абытов Б.К., д.и.н., профессор
Бабаев Д.Б., д.пед.н., профессор.
Берсимбаев Р.И., д.биол.н., академик
НАН РК.
Борубашов Б.И., д.ю.н., профессор.
Джуманалиев А.Дж., д.и.н., профессор.
Джуматаев М.С., д.г.н., профессор.
Дуйшеналиев Т.Б., д.ф.-м.н.,
профессор.
Жоробеков Ж.Ж., д.полит.н.,
профессор.
Жоробекова Ш.Ж., д.х.н., профессор,
академик НАН КР.
Кочербаева А.А., д.э.н., профессор.
Маткеримов Т.Ы., д.т.н., профессор.

Токторалиев
Молдоев Э.Э., д.ю.н.
Чекеев С.Ж., член-корр. НАН КР,
д.филол.н., профессор.
Син Е.Е., д.пед.н., профессор.
Смаилов Э.А., д.с/х.н., профессор.
Тогусаков О.А., член-корр. НАН КР,
д.филол.н., профессор.
Токсобаева Б.А., д.э.н., профессор.
Турдугулов А.Т., д.филол.н.,
профессор.
Чекеев А.А., д.ф.-м.н., профессор.
Чортомбаев Т.Дж., д.с/х.н., профессор.
Шаршекеев Ө.Ш., д.ф.-м.н.,
профессор, член-корр. НАН КР.

<i>Борошов С.Ж.</i> РЫСПАЙ АБДЫКАДЫРОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫН ОКУТУУ МАСЕЛЕЛЕРИ ЖАНА ДИДАКТИКАЛЫК ПРИНЦИПТЕР.....157	ИЗДЕНУУСУНДОГУ ЭМОЦИЯНЫН КОМПОНЕНТТЕРИ.....170
<i>Борошов С.Ж.</i> ЗАДАЧИ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РЫСПАЯ АБДЫКАДЫРОВА И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ.....157	<i>Айтышова Ж.Т.</i> ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ В ТВОРЧЕСКОМ ПОИСКЕ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....170
<i>S.Zh. Boroshov</i> THE PROBLEMS IN TEACHING OF RYSPA ABDYKADYROV'S MUSICAL COMPOSITIONS AND DIDACTIC PRINCIPLES..157	<i>Zh.T. Aityshova</i> EMOTIONAL COMPONENTS IN A CREATIVE SEARCH OF TALENTED CHILDREN OF PRESCHOOL AGE.....170
<i>Абдыракунова Ж.С.</i> КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАНЫ ӨНУГҮ ШАРТГАРЫНДА ЖОГОРКУ КЛАССТЫН ОКУУУЛАРЫНА КЕСИПТИК БАГЫТ БУЛАКТАН АЙРЫМ ФОРМАЛАР ЖАНА МЕТОДДОРУ.....157	<i>Кожомбердиева Н.Б.</i> СТУДЕНТТЕРДИН ТААНЫП БИЛУУ АКТИВДУУЛУГУН КОМПЕТЕНТТҮҮ МАМЛЕТИНИН РЕГИСТРДЕ КАДЫПТАНДЫРУУ.....172
<i>Абдыракунова Ж.С.</i> НЕКОТОРЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ ПРОФИОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ С УЧАЩИМИСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ В НОВЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ.....160	<i>Кожомбердиева Н.Б.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА.....172
<i>Zh.S. Abdyrakunova</i> SOME FORMS AND METHODS OF VOCATIONAL GUIDANCE WORK WITH HIGH SCHOOL STUDENTS IN NEW CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE KYRGYZ REPUBLIC..160	<i>М.В. Kochomberdieva</i> FORMATION OF INFORMATIVE ACTIVITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF COMPETENCE- BASED APPROACH.....172
<i>Тилекова Н.Д.</i> ЧЫГЫШ АДАБИЙ МУРАСТАРЫНЫН ҮЛГҮЛӨРҮН ОКУТУУНУН ТАЖРЫЙБАЛАРЫНАН (Муса Жалил, Расул Гамзатов, Назым Хикмет).....163	<i>Кадырова М.С., Айтышова Ж.Т., Ганижан кызы Севара</i> ОКУУ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНДОГУ ФИЗИКАЛЫК ЖАКТАН ЖЕТИШПЕГЕН ЗЭЭНДҮҮ БАЛДАР МЕНЕН ИШТӨӨДӨГҮ КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР..175
<i>Тилекова Н.Д.</i> ИЗ ОПЫТА ИЗУЧЕНИЯ ОБРАЗЦОВ ВОСТОЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО НАСЛЕДИЯ (Муса Джалиль, Расул Гамзатов, Назим Хикмет).....163	<i>Кадырова М.С., Айтышова Ж.Т., Ганижан кызы Севара</i> ТРУДНОСТИ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ С ФИЗИЧЕСКИМИ НЕДОСТАТКАМИ.....175
<i>N.D. Tilekova</i> FROM THE EXPERIENCE OF STUDYING SAMPLES OF EASTERN ARTISTIC HERITAGE (Musa Dzhaliil, Rasul Gamzatov, Nazim Hikmet)... 163	<i>M.S. Kadyrova, Zh.T. Aityshova, Ganizhan kyzy Sevara</i> DIFFICULTIES IN LEARNING ACTIVITIES WITH GIFTED CHILDREN WITH PHYSICAL DISABILITIES.....175
<i>Асанбекова Д.Д.</i> ФИЗИКАНЫ ОКУТУУДА ОҢ ЭМОЦИОНАЛДЫК КЫРДААЛДЫ ТҮЗҮҮНҮН МЕТОДИКАСЫ.....167	<i>Мурзубраимова Д.У.</i> КЫРДААЛДЫК-РОЛДУК ОЮНДАР ОКУТУУНУН УСУЛУ КАТАРЫ.....177
<i>Асанбекова Д.Д.</i> МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО ПОЛОЖИТЕЛЬНОЙ СИТУАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФИЗИКИ.....167	<i>Мурзубраимова Д.У.</i> СИТУАЦИОННО-РОЛЕВАЯ ИГРА КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ.....177
<i>D.D. Asanbekova</i> THE METHODOLOGY OF FORMATION OF EMOTIONALLY POSITIVE SITUATIONS IN TEACHING PHYSICS.....167	<i>D.U. Murzubraitova</i> SITUATIONAL ROLE-PLAYING AS A METHOD OF TEACHING.....177
<i>Айтышова Ж.Т.</i> МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ ЗЭЭНДҮҮ БАЛДАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК	<i>Кулнazarov А.К., Кадырова М.С., Ганижан кызы Севара</i> БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ЗЭЭНДҮҮ БАЛДАР МЕНЕН ИШТӨӨЧҮҮ ОКУТУУЧУЛАРГА СУНУШ БЕРҮҮ.....179
	<i>Кулнazarov А.К., Кадырова М.С., Ганижан кызы Севара</i> РЕКОМЕНДАЦИИ УЧИТЕЛЯМ, РАБОТАЮЩИМ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....179
	<i>A.K. Kulnazarov, M.S. Kadyrova, Ganizhan kyzy Sevara</i> RECOMMENDATIONS FOR TEACHERS WORKING WITH GIFTED CHILDREN IN THE PRIMARY GRADES.....179

Айтышова Ж.Т.

МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ ЗЭЭНДҮҮ БАЛДАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК
ИЗДЕНҮҮСҮНДӨГҮ ЭМОЦИЈАНЫН КОМПОНЕНТТЕРИ

Айтышова Ж.Т.

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ В ТВОРЧЕСКОМ ПОИСКЕ ОДАРЕННЫХ
ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Zh.T. Aityshova

EMOTIONAL COMPONENTS IN A CREATIVE SEARCH OF TALENTED
CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

УДК: 372.3:371.037:400

Бугунгү күнө ээндүү балдардын психологиялык өзгөчөлүгүн аныктоо, актуалдуу проблемаларын болуп келүүсү. Ошого менен бирге интеллект аркылуу жазылар маселелер каралган жана анын түрлөрүнө токтолуу керек. Ээндүү адамдардын жаралышы Куддидин эрки менен болгонун жана интуицияга байланыштуу экендиги турмуштын келиши көрсөтүлөт.

Надгала сөздөр: ээндүү, интеллект, социалдык-аффективдүү, оптимизм, параметр, эмпирика, адаптация, критерия.

В статье рассмотрена подготовка педагогов к взаимодействию с одаренными детьми. Основными из них являются проблемы выявления, обучения и развития одаренных детей. А также проблемы профессиональной и личностной подготовки педагогов, психологов и управленцев образования для работы с одаренными детьми.

Ключевые слова: одаренность, интеллект, социальный аффективный, оптимизм, параметр, адаптация, критерия.

In the article it is considered about preparation of teachers to co-operating with the gifted children. Basic from them it is been problem of exposure, educating and development of the gifted children, and also problem of professional and personality preparation of teachers, psychologists and managers of education for work with the gifted children.

Key words: giftedness, intelligence, social, affective, optimism, option, adaptation, criterion.

Макалада мектеп жашына чейинки таланттуу балдардын чыгармачылык потенциалындагы эмоционалдык компоненттери каралат, мектеп жашына чейинкилердин чыгармачылык потенциалындагы эмоционалдык өнүгүү өзгөчөлүгү жазылат. 5-6 жаштагы таланттуу балдарды эксперименталдык изилдөөдөгү алардын чыгармачылык тапшырмаларды аткаруудагы эмоциянын жаралыш жыйынтыктары баяндалат.

Өнөрдүн алгачкы феномени интеллекттин жогорку деңгээли менен байланыштуу каралган. Ээндүү баалоо үчүн интеллектуалдык тесттер иштелип, колдонулган.

«Биз, ээндүүлүктү индивидуалдык эрки жана эмоционалдык өзгөчөлүгү менен гана чектелбестен, интеллектуалдык функцияларынын чагылыш орду менен жыйынтыктайбыз», - деп жазат немец психологу В.Истерн [1].

XX кылымдын 20-жылдарынын аралыгында Россияда таланттуулардын когнитивдик багыттагы

татаал мамиленин мектеп жашына чейинки балдар арасында изилдөө иши башталган (А.П. Болтунов, А.А. Лоблинская, А.И. Минорова ж.б.) [2].

В.А. Жигмлярский, 1923-жылы бул татаал катмарды аныктоодо эмоционалдык эрк чөйрөдө өнүгүү деңгээлин аныктоо үчүн эксперименталдык жетишсиздиги, тескерисинче, интеллектти иштелүүсүзүлүнүн сандык өсүшү - ушул күнгө чейин интеллектуалдык чөйрөдөгү маселелердин чечилишине тоскоол болуп келүүдө», - деп жазган. Таланттуулардын өзгөчөлүгүн аныктоо боюнча мыкты сапаттын, «турмуштун психиканын бардык өнүгүү негизинин деңгээлин аныктоо үчүн: интеллектуалдык-эмоционалдык эркин» түрлөрүн сунуш кылган [3].

Эмоционалдуулук, ар нерсени билүүгө болбой кызыкчылык, ак көңүлдүүлүк мектеп жашындагы балдарда айкын байкалат. Алар: балалыктагы ой сөздөрдү жөнгө салуу, түрдүү суроолор, ой жүгүртүү сүрөт тартуу, бий, түрдүү оюндарга кызыкчылыгы, эрки гиналдуулугу, кубаныч - кайгысы.

Балдар айлана - чөйрөдөн өзүнө таандык жана өздөрүнө ылайык жаңы дүйнөнү жаратышат. Алардын жашоосу «улам жаңы ачылыштар» менен толукталып, ар дайым чыгармачылык маанайдагы изденүүлөргө жык толот. Аракетчил балдарды бейтарап кылып, жаңы көрүнүштөр магниттей эле өзүнө тартат. Жаңы дүйнө менен болгон жолугушуу балдардын жаңы дүйнөсүн дүрбөлөнгө салып, таанып билүүгө болгон аракетин жандантып, андан соң эксперимент жүргүзүү, кыймылы менен алмашат. Мектеп жашына чейинки жеткинчектер өздөрүн курчаган жаңы нерселерге (предметтерге, түзүлүштөргө) түрдүү ыкма менен ой жүгүртүп, кыймыл аракет жасашат. Жыйынтыгында алар өзгөчө чоң кубанычка туура келишет. Айрым учурда жасаган аракети оң натыйжага бербей көңүлү чөккөн учурлар кездешет, кээде кайгырышат.

Чыгармачыл жеткинчектердин изденүүсүнүн ар дайым эмоция коштоп жүрөт. Бирок алар бул көрүнүштөн ийгиликтүү жыйынтыкка жетүүгө ээндүү деген жүйөлүү суроо туулат.

Эмоционалдык баланын ишмердүүлүгүн начарлатып, иш ырагын бузуп, өз максатына жетүүгө тоскоол болот.

Баланын алгачкы эмоциясы төрөлөөр замат көрүнөт. Бул физиология себептери менен байланыш

кан терс көрүнүштөрдүн таасири. Улуулар тарабынан балага жасалган камкордугунан тышкары да, алардын өз ара жасаган мамилелериндеги жагымдуу маанай – баланын оң багыттагы эмоциясынын жаралышына шарт түзүп, бөбөктүн түрдүү пикирин ойготуп, улуулардан көрүлгөн камкордукка баланын сүйүүсү жаралат.

Мектеп жашына чейинки балдардын эмоциялык өнүгүүсү төмөнкүдөй түрлөрдө мүнөздөлөт:

- бала эмоциянын, сезимдин социалдык формадагы түшүнүгүн өздөштүрөт;

- эмоция жана туйгу байкалуучу, жалпылануучу, ыктыярдагы кырдаалдарга көз карандысыз акыл – эс менен байланыштуу өнүгөт;

- эмоционалдык көрөгөчтүк – ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы боюнча баарына өңүктүрүүгө түртөт, ал иш аракет жөнүндө башкалар кандай мамиледе болуп жаткандыгын сезе билүүгө шыктантат;

- сезимталдыктын түзүлүшү аркасында (кубулуштардын чын – төгүндүгүн кабыл алуу, ал кубулуштарга коом тарабынан жасалган аракеттин аткарылыш чегин салыштырып кароо);

- эстетикалык (жекече көркөм чыгармачылык) процесстин түзүлүшү жана көркөм кабыл алынышы.

Таанып билүү ишмердүүлүгүнүн өөрчүшү мектеп жашына чейинки куракта интеллектуалдык туйунун калыптанышына өбөлгө болот. Жаңы нерсени төргөндөгү кубаныч, таңдануу. Баладагы «жаңы ачылышты» коштоп, ойлоп табууга үндөтүрөт. Кичинедей изилдөөчүдө пайда болгон ишенимде жаңы суроо туулуп, ал суроого жооп табууга шаштырат.

Таланттуу балдар-туруктуу таанып билүү мотивациясы, таанып билүүдөгү активдүүлүгү менен өзгөчөлөнүшөт.

Мектеп жашына чейинки балдардын оюн иштердүүлүгү эмоционалдык – мотивациялык жарыш жыйындысынын өнүгүшүнө алып келет.

Оюн – мектеп жашына чейинки балдарды тыымсыз аракетке салган ишмердүүлүк, мында баланын тышкы таасирге жооп берүүчү татаал түрдөгү эмоционалдык өнөкөттөрдүн ыкмалары пайда болсо, «...» тараптан, анын жүрүш-турушунда жаңы саябаттар жаралып, эмоционалдык тажрыйбасы байыйт.

Баланын эмоционалдык тажрыйбасынын байышы, кабыл алуусу менен жаңы нерсени өздөштүрүү, кыялдануу мүмкүнчүлүгү - ойдо жаралган образдардын эмоционалдуулукка ыкташына, эстетикалык таанып билүү туйгусунун өркүндөшүнө, инсандын ижорумунун калыптанышына алып келет.

«Жөндөмү ааламдан өзүн бөлбөй, айлана-чөйрөгө өзгөчө мүнөз, чын дили менен урмат көрсөтүп

турган эмоционалдык боорукердиги жана өзгөчө кызыгуусу, көңүл тереңине таза сезим менен кабыл алгандары – жаркылдап, шынгырап, ж.б.у.с. көрүнүштөр менен өзгөчөлөнгөн белгилер кенже балдарга тиешелүү мүнөз. Бул компоненттер таланттуу балдардын көркөм ой жүгүртүүсүнө баалуу белек тартуулап, өнүгүп – өөрчүшүнө кенен жол ачат» [4].

Зээндүү балдардын эмоционалдык – инсандык өзгөчөлүктөрү карама-каршы боло тургандыгын белгилей кетишибиз керек. Бул тууралуу айрым илимпоздор өнөрлүү балдардын сезимталдуулугун, эмоционалдык туруксуздугун, өзгөчө тынчы жок боло тургандыгын билдирген оюн айткысы келет. Ал эми айрым изилдөөчүлөр таланттуу балдардын эмоционалдык туруктуулугун, Эркүүлүгүн, өзүнө ишенимдүү жүрүшү боюнча айткысы келет. Илимпоздордун пикирине караганда, сезим жана эмоциялык жана аныктык иштеринде берилет. Ал балдардын жекече чыгармачылык мүмкүнчүлүгүн чагылдырат.

Изилдөөнүн максатына төмөнкүлөр кирет: Мектеп жашына чейинки таланттуу балдардын жекече чыгармачылык иштерди аткаруудагы эмоционалдык компоненттердин жаралышын аныктоо; таланттуу балдардын чыгармачылык ишинде жаралган аныктык чагылган эмоциясын анализдөө; таланттуу балдардын чыгармачылык ишиндеги типологиялык түрлөрдүн эмоционалдык компоненттердин курамын талдоо [6].

Адабияттар:

1. Большая Советская энциклопедия. (в 30 томах) / Гл. ред. Л.М. Прохоров. Изд. 3-е: «Советская энциклопедия». Т.18. Никко-Отолиты. 1974. - С. 632.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: СОЮЗ, 1997. - С. 96.
3. В.М. Экземплярский словарь живого великорусского языка: в 4 тт. Т.2: И - О. - Оформл. «Динамит». - СПб.: ТОО «Динамит», 1926. - С. 44.
4. Доровской А.И. Сто советов по развитию одаренности детей. Родителям, воспитателям, учителям. - М.: Российское педагогическое агентство, 1997. - С. 312.
5. Клименко В.В. Психологические тесты галанта. - Харьков: Фолио. - СПб.: Кристалл, 1996. - С. 414. (Семейный альбом).
6. Кулагина И. Ю. Личность школьника от задержки психологического развития до одаренности: Уч. пособие для студентов и преподавателей. - М.: ПЦ «Сфера», 1999. - С. 192.
7. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников: Уч. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - С. 320 с.

Рецензент: к.пед.н., доцент Анаркулов Р.С.